

NOTIQLIK VA UNING LISONIY – USLUBIY VOSITALARI

Mashhura Akmal qizi Asqarova

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada notiqlik va uning lisoniy – uslubiy vositalari, omma oldida nutq so'zlash, notiqlikni rivojlantirish usullari haqidagi olimlarning fikrlari hamda notiqlik san'atining asosiy tamoyillari, oqilona nutq mantiq va tuzilish haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Muvaffaqiyat, messenjer, imidj, diksiya, artikulyatsiya, internet, syujet, intriga, kulminatsiya dramaturg, temperament, metako'nikma, struktura, notiqlik, jurnalist, huquqshunos, aktyor.

KIRISH

Jonli nutq ko'nikmalariga ega bo'lish ishda muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi, o'ziga ishonchni va fikrlarni aniq tuzish qobiliyatini rivojlantiradi. Qayerda o'rganish yaxshiroq va birinchi qadamlarni qanday qo'yish kerakligi ko'pchilikni qiziqtiradi. Birinchi notiqlik ustalari qadimgi Yunonistonda paydo bo'lgan. Ular munozaralarda qatnashib, teatr sahnalarida o'ynab, xalqqa ma'ruza qilishgan. XXI asrda chiroyli gapirish qobiliyati martaba zinapoyasidan yuqoriga ko'tarilishga va odamlarga g'oyalaringizni yuqtirishga yordam beradi. Bu mahorat nafaqat aktyorlar, jurnalistlar va huquqshunoslar uchun, balki faoliyati qaysidir ma'noda notiqlik bilan bog'liq bo'lgan barcha kishilar uchun zarurdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Omnia oldida nutq so'zlash nima?

Bu omnia oldida ishontiruvchi nutq amaliyotidir. Jonli matn yaratib, uni sifatli yetkazib bera olgan notiq tinglovchilar e'tiborini tortadi va uni o'z tomoniga og'dira oladi. Uinston Cherchill, Leon Trotskiy va Stiv Jobsni buyuk notiq deb atashgan. Bu odamlar o'z g'oyalari bilan boshqalarni qanday ilhomlantirishni va tom ma'noda ham, majoziy ma'noda ham olomni boshqarishni bilishgan. Notiqlik ritorikaga, so'zlardan unumli foydalanish san'atiga asoslanadi. Ammo ritorika she'riyatdan tortib badiiy adabiyotgacha bo'lgan har qanday yo'nalishdagi matnlarni yaratish uchun badiiy nutqni qurish qoidalaridan iborat bo'lsa, unda notiqlik amaliydir. Bu o'z pozitsiyasini aniq va

ishonchli bayon etishga yordam beradi va ishda ham, kundalik hayotda ham foydalidir. Bu turli xil hayotiy muammolarni hal qilishda yordam beradigan yumshoq ko'nikmalardan biridir.

Nima uchun notiqlikni rivojlantirish muhim?

Ommaviy va ishbilarmonlik muloqoti zamonaviy insonning kundalik hayotining faol qismiga aylandi. Biz konferentsiyalarda so'zlashamiz, yig'ilishlarda qatnashamiz, ovozli messenjerlar orqali muloqot qilamiz va tabrik nutqlarini o'qiyamiz. Bu jarayon juda faollashdi va muvaffaqiyatli odam uchun o'z nutqining taqdimoti ustida ishlash muhimdir. "Notiqlik jamiyatda munosib o'rin egallash, raqobatga bardosh berish va o'z imidjini yaratish uchun zarur," deydi "Nutq madaniyati" notiqlik maktabi asoschisi Aleksandr Epshteyn. — Odam ommalashib ketdi desam, asl bo'lmayman. Yaqin kunlarga tadbirkorlar, ishbilarmonlar, siyosatchilar notiqlik san'atiga o'rgatilmagan. Bugun biz ular orasida xizmatlarning barcha turlariga: korporativ trening, shaxsiy murabbiylik va guruh ishlariga talab sezilarli darajada oshganini ko'rmoqdamiz". Og'zaki so'zning o'zi faqat natijadir. Insonning nutqi uning idrok etish qobiliyatidan, dunyoni intuitiv bilishidan, o'z hayotini chuqur yashashidan boshlanadi. Keyin olingan tajribani qayta ishlash, aniq fikrlash va fikrlarni to'liq va ishonchli ifodalash qobiliyati keladi.

Notiqlik - bu shaxsning o'zi ustidagi chuqur, yaxlit ishdir. Bunday ish insonni boyitadi, ko'p qirrali qiladi. Bu tashqi va ichki hayotning barcha jabhalariga, aytaylik, o'qish, chizish, musiqa yoki raqsga qaraganda kamroq (yoki ko'proq) chuqur ta'sir qiladi. Bu o'z-o'zini kashf qilish vositasi va bu hamma uchun muhim, meningcha.

Notiqlik san'atining asosiy tamoyillari

Aleksandr Epshteynning ta'kidlashicha, ajoyib nutq san'ati uchta asosiy yo'nalishdan iborat: aniq, oqilona va erkin so'z.

Aniq nutq texnika haqida: nafas olish, ovoz, diksiya, artikulyatsiya. Internetda ko'plab mashqlar mavjud, bu yo'nalishda mashg'ulotlar. Turli xil tillarni burish, vokal va nutq terapiyasi texnikasi. Siz, masalan, vino po'stlog'idan foydalanib, diksiya ustida ishlashingiz mumkin. Ushbu yo'nalish bilan hamma narsa oddiy - uni osongina o'rgatish mumkin.

Oqilona nutq mantiq va tuzilish haqida.

Biz kompozitsiyani, fikrlarimizni va o'zimiz e'lon qilishni, qiziqtiradigan nutq yozishni o'rganishimiz kerak. Yaxshi matnda syujet, intriga, kulminatsiya va xabar bo'lishi kerak. Bu texnikaga qaraganda biroz murakkabroq. Nutq mantiqi dramaturgiyaning asosidir.

Jamoat maydoniga kirgan har qanday ma'ruzachi yoki shaxs qaysidir ma'noda yakkaxon chiqish qiladigan aktyorga aylanadi. Va bu yakkaxon ijroning o'ziga xos "tarkibi" bor. Dramaturg teatr uchun pyesalar yozadi, lekin notiqning o'ziga yaxshi asar bilan yordam berishi yaxshi bo'lardi. Buning uchun siz o'z fikrlaringizni kompozitsiyaga qanday qurishni bilishingiz kerak. Strukturaviy fikrlash va tuzilgan nutq odatini qanday rivojlantirish mumkin.

Erkin so'z psixotexnika va aktyorlik asoslari haqida. Yangi boshlanuvchilar, nutq texnikasidan tashqari, aktyorlar qanday usullardan foydalanishini o'rganishlari kerak. Masalan, Stanislavskiy tizimini o'qisak zarar qilmaydi. Temperament va nutq harakati kontseptsiyasini o'z ichiga olgan holda taklif qilingan holatlarga ishonish nima ekanligini tushunish zarur. Aktyor sahnada faqat matnni talaffuz qilmasligi kerak. Va xuddi shu matn bilan biz turli xil nutq harakatlarini bajarishimiz mumkin. Biz xuddi shu materialni aytib, tomoshabinni kamsitishimiz yoki ko'tarilishimiz mumkin.

Notiqlik nutqini qanday rivojlantirish kerak.

- "Mahorat nafaqat ritorika yoki sahna savodxonligining tashqi usullarini tushinishda," deydi Elena Polyakova. Biror narsani aytganda, biz doimo o'zimizni ifodalaymiz. Gap shundaki, biz qanday va nimani ifodalaymiz.

- Hatto Samuil Marshak ham "agar siz haqiqatni his qilmasangiz va bilmasangiz, so'zni his qila olmaysiz va bila olmaysiz", dedi.

- Notiqlik faniga qiziqqanlarga aytmqochi bo'lgan **birinchi narsa**: agar siz do'stlaringiz bilan oshxonada gaplasha olsangiz, unda siz yetarlicha yaxshi gapirasiz.

- **Ikkinchi**. Nutqimiz ham insoniy tabiatimiz kabi ulkan chuqur, juda chuqurdir. Va bu erda o'rganish uchun juda ko'p narsa bor. Siz o'qish va yozish kabi qattiq o'rganishingiz kerak. Qatlamdan qatlamga o'ting. Hech narsa amaliyot o'rnini bosa olmaydi. Mulohaza yuritish bilan bajarilgan bitta mashq o'nlab kitoblarni o'qishga yordam beradi. Sabrli bo'ling - bu uzoq yo'l.

- **Uchinchi**. Har doim nutqning maqsadi, uning ma'nosi haqida o'ylang. Siz nimani etkazmoqchisiz, natijada olasizmi? O'zingizdan so'rang. Agar siz aloqada bo'lgan odamlar uchun foyda haqida o'ylasangiz, sizga osonroq bo'ladi. Ular xonani tark etganda nima qilishlarini xohlaysiz?

Qanchalik texnika va uslublarni o'rganmasin, gap so'zlarning go'zalligi yoki shaklida emas, balki mazmunidadir. "Nima uchun"ingizni aniq tushunganingizdan so'ng, nima deyishni aniq bilib olasiz. Nutq ilmini o'rganmasdan ham, siz ishonarli va nutqingiz kuchli bo'lishingiz mumkin.

Amaliy mashqlar

Elena Polyakova yangi boshlanuvchilar uchun kundalik mashg'ulotlardan uzoqlashmasdan doimiy ravishda bajarilishi mumkin bo'lgan mashqlarni tavsiya qiladi. Ular insonning ichki ko'nikmalarini - metako'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan. U shunday yozadi:

-Sekin o'qing. Har qanday matn qismini oling. Bu nasr yoki she'r bo'lishi mumkin, farqi yo'q. Hatto bitta jumla ham etarli.

-To'g'ri o'tiring va butun tanangizni his qilishga harakat qiling: oyoqlar, orqa miya, oshqozon. Keyin so'zlarni juda sekin o'qing, go'yo ularni butun vujudingiz bilan talaffuz qilayotgandek, har bir so'zni tom ma'noda tatib ko'ring.

-Hech qanday maxsus intonatsiya yoki ekspressivlik kerak emas. Hatto aksincha. Barcha e'tiboringizni ichkariga qaratib, monoton o'qing. Sizning vazifangiz birinchi navbatda javobni his qilishdir. Bu ajoyib tuyg'u. Siz uni hech narsa bilan aralashirmaysiz: go'yo so'zlar butunligicha sizning ichingizda ochilgandek. Va nafaqat so'zning ma'nosini tushunish, balki bu ma'noning o'ziga xos ko'p qirrali yashashi ham mavjud.

-Agar siz ushbu mashqni kuniga kamida besh daqiqa takrorlasangiz, so'zning go'zalligini va ichki dunyongiz bilan alohida aloqani his qilishni o'rganishingiz mumkin.

- Kun davomida qanday gaplashayotganingizga e'tibor bering. O'zingizni kuzatib boring. Buning uchun men sekinroq gapirishni taklif qilaman. Agar sizga savol berilsa, javob berishdan oldin, kamida bir soniya pauza qiling. Lekin javobni hisobga olmaslik kerak. Muzlaning, yana ichingizga "sho'ng'ing" va javobni his qilib, javob bering. Ammo odatdagidan sekinroq. Shu bilan birga, so'zlarni diqqat bilan tanlab, jumalarni oxirigacha tugatishga harakat qiling.

XULOSA

Ushbu amaliyot sizga o'z fikrlaringizni to'g'ri ifodalashni o'rgatadi va aniq nutqqa olib keladi. "Men baxtli edim" va "Men xursand bo'ldim" o'rtasida katta farq bor. ---Asta-sekin siz bu farqni his qilishni o'rganasiz, so'z boyligingizni kengaytirasiz. Shuningdek, ko'p sonli keraksiz so'zlardan, kuchaytirgichlardan va nutq naqshlaridan xalos bo'ling.

-Aqliy fikrlashga odatlaning. Buni amalga oshirish uchun siz ba'zan ma'lum narsalarni so'rashingiz va o'zingizga savollar berishingiz kerak. Juda oddiy. Erkinlik nima? Har doim boshqalarga yordam berish kerakmi? Bu haqda o'ylash siz uchun qiziqarli bo'lsin.

Ushbu amaliyot mantiqiy zanjirlarni qurish, o'z xulosalariga kelish va asosiy narsani intuitiv ravishda tushunish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Sizning fikringiz yanada moslashuvchan bo'ladi. Ammo eng muhimi, dunyoni intuitiv bilish mahorati va haqiqiy ijodkorlik yo'li..

REFERENCES

1. Everett Shostrom: "Inson manipulyator. Manipulyatsiyadan aktualizatsiyagacha bo'lgan ichki sayohat"
2. Deyl Karnegi: "Qanday qilib muloqot va notiqlik ustasi bo'lish mumkin"
3. Soper Paul: "Nutq san'ati asoslari"
4. Xaynts Lemmermann: Ritorika darsligi
5. Konstantin Stanislavskiy: "Ijro san'ati"
6. Ivana Chubbuk: "Aktyorning mahorati: Chubbuk texnikasi"